

ДМИТРО ПАНАМАРЕНКОаспірант кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти
Український державний університет імені Михайла Драгоманова**«CORPORATIO» ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ФОРМА:
ОНТОЛОГІЯ КОЛЕКТИВНОГО**

У статті аналізуються витоки поняття corporation, виводяться дефініції його лексико-семантичного поля, а також окреслюється зріз його вияву як інституційної форми. Зокрема, акцент зміщується на механізми фіксації онтології колективного, які на тому чи іншому проміжку історичного розвитку через юридичну форму виражали реальність спільного буття. Будь-то «être-avec» / «буття-з-іншими» чи «юридичне тіло» («persona iuridica», «corpus naviculariorum») будь-який з цих фіксованих механізмів підводить до пояснення наявності такої форми буття, де загальне існує не як механічна сума, а як окрема самостійна реальність. Для ілюстрації та увиразнення теоретичного матеріалу ми звертаємося до явища університету, університетської системи, яка виступає як інституційна форма corporatio та в режимі власного функціонування засвідчує всю специфіку онтологічного вияву корпоративного об'єднання.

Так, університет як інституційна форма corporatio виявляє онтологію колективного через спільність в єдиній правосуб'єктності. Ця спільність має свій статут, майно, право виступати від імені знання, присвоюючи звання чи візуючи істину як публічне благо. Університет існує як порядок визнання та процедур, що підтримують безперервність свого «юридичного тіла» завдяки архівам, структурним підрозділам, керівництву, зміні поколінь студентів тощо.

Ключові слова: філософія інституціоналізму, корпорація, університет, колективне, юридична особа.

Dmytro PANAMARENKO**«CORPORATIO» AS AN INSTITUTIONAL FORM:
THE ONTOLOGY OF THE COLLECTIVE**

The article analyzes the origins of the concept of corporation, derives definitions of its lexical and semantic field, and outlines a cross-section of its manifestation as an institutional form. In particular, the emphasis is shifted to the mechanisms of fixing the ontology of the collective, which at one or another period of historical development expressed the reality of joint existence through the legal form. Whether it is «être-avec» / «being-with-others» or «legal body» («persona iuridica», «corpus naviculariorum»), any of these fixed mechanisms leads to an explanation of the existence of a form of being where the general exists not as a mechanical sum, but as a separate independent reality. To illustrate and express the theoretical material, we turn to the phenomenon of the university, the university system, which acts as an institutional form of corporatio and, in the mode of its own functioning, demonstrates all the specifics of the ontological manifestation of a corporate association.

Thus, the university as an institutional form of corporatio reveals the ontology of the collective through community in a single legal personality. This community has its own statute, property, and the right to speak on behalf of knowledge, assigning titles or viewing truth as a public good. The university exists as an order of recognition and procedures that maintain the continuity of its «legal body» through archives, structural divisions, leadership, change of student generations, etc.

Key words: philosophy of institutionalism, corporation, university, collective, legal entity.

Актуальність теми. Поняття «corporatio» є одним з тих понять, які мають низку різнорідних тлумачень, і кожне з них буде вірним, з якої б позиції та аспекту його не розглядали. Це як з відомою притчею про трьох сліпців, де йдеться про те, як один з них нащупав хобот слона, інший – ногу, а ще один – вухо. І на основі цього, кожен з них виніс судження про те, що собою являє ця тварина. Тож намагатися виправдати істинність того чи іншого аспекту визначення як абсолютність є безглуздою справою. Та оскільки людський розум повсякчас прагне позбутися невизначеності та отримати міцний ґрунт під ногами, тож і доводиться одну теорію руйнувати, аби посилити іншу чи навпаки. І вся ця боротьба завжди доводить лише те, що реальність є багатогранною. Наприклад, квантова фізика ґрунтується на кількох недоведених істинах, постулатах. Їх не можна довести, оскільки вони самі є вихідними точками знання. Об'єкт мікросвіту квантової фізики поводить себе в одному випадку як частка, а в інших як хвиля. Вчені не змогли однозначно інтерпретувати даний дуалізм, а тому просто прийняли його як даність, в якості аксіом. Постулати квантової фізики приміряють постулати квантової фізики так ніби сліпці домовилися, що слон в одному випадку поводить себе як стовп, а в іншому – як змія. Якщо при описі об'єкта мікросвіту обрати його властивість частки в якості основного, тоді вийде модель атома, яку вивів відомий фізик Нільс Бор. В даній моделі електрони кружляють довкола ядра за принципом планет в сонячній системі. Якщо ж в якості основної властивості обрати хвилю, тоді атом буде схожий на розмити пляму. Як перша, так і друга модель є цілком робочими. Вони відображають окремі форми реальності. І будь-яка з позицій, яку ми обираємо, може бути відправною точкою до пояснення, позиції, сприйняття світу чи уявленої нами реальності.

Таким чином, поняття «corporatio» можна розглядати з юридичної точки зору, історичною або й соціологічною etc. У даній розвідці нас переважно цікавитиме філо-

софський аспект, оскільки він сприяє розумінню як сутності інституційності, так і виявленню онтологічного підґрунтя колективних об'єднань.

Постановка проблеми. Вивчення «corporatio» як на рівні поняття, так і як інституційної форми (що в даній статті ілюструється на прикладі університету), дає можливість більш ґрунтовного розуміння колективної діяльності в цілому. З огляду на онтологічну перспективу, ця «юридична особа» виступає не лише юридичною чи економічною конструкцією, але й є соціальним утворенням із власною ідентичністю, структурою та здатністю до тривалості. Вона створюється як «фіктивне» об'єднання через домовленість окремої групи суб'єктів, що поступово виводять норми, закони та правила, які й регулюють поведінку її учасників, а також завдяки яким структура себе позиціонує в полі інших інституцій. Це емерджентна система, що набуває властивостей, які не зводяться до суми індивідуальних дій її членів, а виражає онтологічний статус, який дозволяє їй діяти як автономний агент (укладати угоди, володіти майном, нести відповідальність тощо).

Таким чином, розуміння онтологічної природи corporatio дозволяє розкрити, як вона функціонує як колективний суб'єкт і чому вона набуває властивостей, що виходять за межі індивідуальних дій її учасників. Звернення до онтології допомагає пояснити, як соціальні конструкти, такі як норми, закони чи корпоративна культура, формують її ідентичність і забезпечують її автономію та стійкість у часі.

Виклад основного матеріалу. Якщо розглядати саме поняття «corporatio», то сутність його визначення необхідно шукати у позначниках латини. «Дефініція поняття «корпорація» походить від латинського слова «corporatio», що означає союз, об'єднання частин; асоціація. У латинській мові це слово утворено від дієслова *corporare*, що означає «втілювати», а це, в свою чергу [є похідним від іменника], *corpus* або «тіло». Таким чином, корпорація – це єдність її членів» [5, с. 2]. Вже ґрунту-

ючись на цьому, можна стверджувати, що, будучи самі по собі тілами, суб'єкти об'єднуються в певну групу, що являє собою субстрат загального тіла, який засвідчує спільну діяльність та мету її членів. Якщо звернутися до давньогрецької, то фундаментальність в розумінні можна збагнути через відмінність визначень та термінології. Несинонімічне латинському давньогрецьке визначення «κοινωνία» / «спільність» чи то «загальність», або ж «ἐταρεία» / «гурток» (до прикладу, однодумців etc. Так, κοινωνία мислилася як політичне тіло, яким Арістотель визначав той же таки поліс (πολιτική κοινωνία). Щодо об'єднання, яке можна характеризувати через поняття «ἐταρεία», то воно примітне тим, що є похідним від поняття «σῶμα» / «тіло», а відтак наближене за змістом до латинського тіла-corpus, що й складають єдність. Слід відмітити, що існують твердження, що в Античності «корпоративне об'єднання» варто вважати все ж пре-корпорацією, оскільки «єдиний суб'єкт» все ж був позбавлений метафізики юридичної особи, і радше нагадував політичний гурток чи клуб зі спільних інтересів.

Аналіз термінологічної складової дає розуміння лексико-семантичного каркасу поняття «corporatio», якого все ж замало для того аби вивести його сутнісну специфіку. Адже в ньому відсутній аспект інституційності, який властивий корпорації. І, власне, для того, аби віднайти всю ту сутність та специфіку «корпоративного», ми звернемося до такого осередку, об'єднання як університет, який і є інституційною формою.

І за вихідний момент ми візьмемо розмежування у визначенні університет як universitas та університет як corporatio. У першому випадку йдеться про об'єднання, «самоуправлінську гільдію», де ідеєю спільності є єдність наук чи науково-дослідницький ethos. І з-поміж його учасників діє право рівності. Про другу ж форму університету йдеться тоді, коли він набуває ознак юридичної особи, так званої «persona ficta» / штучної, уявної особи.

Це установа, яка має власні статут, печать, майно, органи управління та правоздатність. А що найголовніше передбачено інституційну тривалість та тяглість. Якщо в першому випадку, університет є просто єдністю знань, що існує заради освіти, то корпоративна форма університету передбачає можливість власності, укладання угод, гарантії прав та академічних свобод etc. В цій формі університету вже проявляється те, що на сьогоднішній день прийнято вважати корпорацією. До прикладу, «... у «Господарському кодексі України» під корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації» [5, с. 3]. Напевне тут ще слід додати, що в різних країнах функціонують відмінні трактування поняття «корпорація» у тому ж таки законодавстві. «Наприклад, у США термін не знаходить прямого визначення в законах. У деяких інших юрисдикціях термін «корпорація» використовується в широкому контексті, часто виступаючи як синонім акціонерного товариства (АТ)» [1, с. 19].

Історично ці два поняття врастають одне в одне. Universitas закладає в університет ідею спільності та зміст діяти заради знання, corporatio ж надає форму та тривалість. Та спробуємо звернутися о історії.

Попри різноманітність думок дослідників, все ж не можна однозначно стверджувати, що корпоративної форми університет набуває саме в Середньовіччі. Радше в дану епоху відбувається закладання фундаменту подібної інституційної форми. Хоча Отто фон Гірке [7] наголошує саме на визнанні корпоративності університету. «Ми можемо спостерігати, і в історії це важливо, що ця теорія може зіграти на руку князеві, схильному до батьківського деспотизму. Насправді власність корпорації, наприклад, міста чи університету, не належить жодній реальній особі чи особам, і над діями опікунів та кураторів

держава повинна здійснювати не просто юрисдикцію, а адміністративний контроль. Про «природні права» тут не може бути й мови, оскільки «штучні особи» не можуть мати природних прав [7, с. 21]. Та на чому ж ґрунтує ідею О. фон Гірке? Вже у пізньоримській традиції «universitas» та «collegium» виражали ознаки об'єднання осіб, що здатні мати щось у власності та виступати в судах. І вже середньовічні юристи перевели цю ідею в більш стійку форму юридичної особи, існування якої сягає геть далі за існування її членів і діє лише на підставі статуту. Аби проілюструвати специфіку цього візьмемо хоча б статут Паризького університету («Statutes of Gregory IX for the University of Paris 1231» [8]). «Отже, щодо стану студентів та кандидатів ми вирішили дотримуватися наступного: кожен канцлер, призначений згодом у Парижі, під час свого призначення, у присутності єпископа або за наказом останнього на капітулі в Парижі – для цього викликавши двох магістрантів, які будуть присутні від імені університету, – повинен присягнути, що сумлінно, згідно зі своєю совістю, він не прийматиме професорами нікого, окрім придатних людей, у відповідний час і місце, згідно принципу честі та слави цих галузей навчання; і він відкине всіх, хто є негідним, незважаючи на осіб чи нації» [8, с. 7]. Тут же йдеться про жорсткий відбір кандидатів на посаду очільника (до прикладу, збір інформації про місце проживання, характеристика з місця проживання тощо), про свободи та привілеї, які передбачено для здобувачів різного рівня знань та викладачів (в залежності від дисципліни) та інше.

Саме тут, а це XII–XIII ст., з'являється інституційна форма університету як *corporatio*. І виявляються ці ознаки через характеристики, які університети успадковують від гільдій та церковних інститутів. Згадувані вже статут та наявність печаті, ієрархічність структури (посадові особи, органи управління, факультети тощо), здатність карати та нагороджувати, право говорити від однієї особи на перемовинах тощо. Тут же з'являється і оте «корпора-

тивне безсмертя», коли «особа» не вмирає разом з носіями окремих посад. Правники пізнього Середньовіччя формулюють це як «безсмертя тіла» корпорації та «гідності посади». Історики права відстежують цю лінію від каноністів до загальноєвропейської доктрини публічних та приватних корпорацій, де корпорація виражалася не в сумі біографій, а в безперервності прав та обов'язків, що забезпечуються загальними нормами [6].

Сенс даного пасажу у виявленні змістів університету як *corporatio* полягає в тому, що дана інституційна форма є яскравим прикладом техніки онтологізації колективного суб'єкту знання. Юридична особа, яка спершу формується як деяке фіктивне явище, поступово оброщує скелет тіла спільності канонічним та світським правом, надає спільноті науковців тривалості в часі, майнову та судову автономію, а також здатність формувати норми істинності та професійні стандарти. Юридична складова корпорації в цій системі є закладена в якості внутрішнього механізму, який забезпечує довготривалу стійкість та правову самість, вказуючи при цьому на вирішальну роль канонічного права та університетської правової науки в конструюванні сучасних інститутів. Цей аспект чудово прослідковується в логіці концепцій філософії інституціоналізму. Сама корпорація тут мислиться як набір конститутивних правил, які дозволяють множині «ми» виражати свою позицію через одиничне «я». Класична форма «*persona ficta*» співпадає з базовою інтуїцією інституціоналістів: реальність соціальних об'єктів виявляється в діючих правилах, а не в природній субстанційності групи. Старий добрий інституціоналізм, до прикладу, який виражається тим же таки Торстейном Вебленом [11] описує корпорацію як «*going concern*» з системою робочих правил, які координують інтереси чи дисциплінують учасників. Т. Веблен описує інституцію через принцип метафор («*metaphors*»). Власне як вони є певною оболонкою для окремого змісту, так і будь-яка інституція об'єднує різних суб'єктів. «...у цьому використанні образних термінів

для формулювання теорії класична нормальність все ще живе своїм ослабленим життям у сучасній економіці; і саме це легке звернення до незбагнених фігур мови як кінцевих термінів теорії врятувало економістів від втягування в лави сучасної науки. Метафори є ефективними як у своєму проповідницькому використанні, так і як засіб економії праці, більш ефективними, ніж задумує їхній користувач. Використовуючи їх, теоретик може спокійно заборонити собі слідувати невлесному ланцюгу причинно-наслідкових послідовностей» [11, с. 4]. І далі він продовжує, що за допомогою цього методу метафоризації теорію інституту чи фази життя можна викласти в умовних термінах апарату, за допомогою якого здійснюється життя, причому апарат має тенденцію до рівноваги в нормі, а теорія виступає формулюванням умов, за яких настає ця передбачувана рівновага. В іншій своїй роботі «Теорія бездіяльного класу» [12], він вказує на структуру та специфіку різних інститутів чи інституту рабства, з його хижацькими цілями тощо. Той же таки інститут бездіяльного класу, який свого часу впливав на розвиток економічного життя суспільства, і це мало силу соціального закону.

Більш пізні теорії інституціоналізму більше схильні до аналізу корпорації в контексті економічної складової та зважають на те, що завдяки такій спільній формі буття окрема група набуває власних переконань, формулює мету. Звісно, що крайні звертають увагу і на недоліки, адже маска юридичної особи притлумляє окремі індивідуальності, схильна до розмивання вини та приватизації «спільних благ». Або ж як от в теорії Джона Ролза [4], для якого «базова структура суспільства» зводиться до мережі інститутів, що підлягають оцінці за принципами справедливості. Чи от у Аластера Макінтайра [3] оцінка відбувається через чесноти. «Як приклади інституцій чи, в ширшому розумінні, соціальних практик ми можемо уявляти ігри й ритуали, суди й парламенти, ринки та системи власності. Інституцію можна мислити дво-яко: по-перше, як такий собі абстрактний

предмет, себто як можливу форму поведінки, виражену котроюсь системою правил, і, по-друге, як реалізацію визначених цими правилами дій в думці й поведінці певних осіб у певному часі й місці» [4, с. 95]. І тут же додає, що інституція як такий собі абстрактний предмет є справедливою чи несправедливою в тому розумінні, що всяка її реалізація буде справедливою чи несправедливою. Звідси інституційний критерій оцінки інституції, який завжди подвійний. Ефективність координації та зниження невизначеності повинні постійно проходити перевірку на легітимність, справедливість та підзвітність, інакше стійкість перетворюється у вкорінену асиметрію.

Висновки. Таким чином, *corporatio* є засобом збірки реальності за якої стабілізуються наміри, перетворюються та корегуються норми, що виводяться в причинну силу та набувають тривалості спільні справи. Корпорація залишається легітимною рівно настільки, наскільки допускає постійну ревізію власних правил, розподіляє вигоди та прорахунки і не дозволяє процедурності підмінити собою живу множинність, з якої вона виростає. З огляду на онтологічну перспективу маємо змогу побачити, що *corporatio* як юридична особа є складним колективним суб'єктом, що поєднує матеріальні та нематеріальні аспекти, впливає на суспільні процеси та формує соціально-економічний ландшафт.

Висновки практичного кшталту, які ми можемо зробити на основі вивчення сутності *corporatio* полягають в тому, що це сприяє кращому розумінню викликів сучасного корпоративного управління, включаючи конфлікти між індивідуальними та колективними інтересами, етичні дилеми чи вплив корпорацій на суспільство. Наприклад, аналіз онтологічного статусу корпорації як юридичної особи може пролити світло на питання відповідальності за соціальні чи екологічні наслідки її діяльності. Крім того, у контексті глобалізації чи активного технологічного розвитку, де корпорації відіграють дедалі більшу роль, це дослідження сприяє розробці стратегій для їхньої ефективної інтеграції в суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бугаєва, М.** (2023). Аналіз умов формування та функціонування корпоративного сектору України. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*, вип. 10 (43). С. 17–36.
2. **Васильчук, І.** (2013). Сутність та ознаки корпорації: теоретичний аспект. *Наукові записки*. Серія «Економіка», Вип. 23. С. 205–209.
3. **Макінтайр, Е.** (2002). *Після чесноти: дослідження з теорії моралі*. Київ. Дух і літера, 436 с.
4. **Ролз, Дж.** (2001). *Теорія справедливості*. К: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 822 с.
5. **Трофименко, К.** (2020). Аналіз етимології поняття «корпорація». *Економіка та суспільство*, (22). С. 2–7. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-20>
6. **Carpenter, Ch.** (2015). *Political Society in Later Medieval England*. Cambridge. P. 166–183. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781782045144.010>
7. **Gierke, O.** (1922). *Political theories of the middle age*. Cambridge university press. 101 p.
8. **Munro, D.** (1897). Statutes of Gregory IX for the University of Paris 1231. *University of Pennsylvania Translations and Reprints*. Vol. II: № 3, Philadelphia: University of Pennsylvania Press. P. 7–11.
9. **Riiegg, W.** (1991). *A history of the university in Europe*. Cambridge. The Pitt Building. 485 p.
10. *The New Cambridge Medieval History*. (1999). Cambridge University Press P. 256–278. DOI: <https://doi.org/10.1017/CHOL9780521362894.014>
11. **Veblen, T.** (2002). Why is Economics Not an Evolutionary Science? *Blackmask Online*. P. 1–12. URL: <http://www.searchengine.org.uk/ebooks/31/51.pdf>
12. **Veblen, T.** (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: MacMillan. 400 p.

REFERENCES

1. **Buhaieva, M.** (2023). Analiz umov formuvannia ta funktsionuvannia korporatyvnoho sektoru Ukrainy. [Analysis of the conditions for the formation and functioning of the corporate sector of Ukraine]. *Tsentrlnoukrainskyi naukovi visnyk. Ekonomichni nauky*, 10 (43), 17–36 [in Ukrainian].
2. **Vasylchuk I.** (2013). Sutnist ta oznaky korporatsii: teoretychnyi aspekt. [The essence and characteristics of a corporation: a theoretical aspect]. *Naukovi zapysky. Seriiia «Ekonomika»*, 23, 205–209 [in Ukrainian].
3. **Makintair, E.** (2002). *Pislia chesnoty: doslidzhennia z teorii morali* [After Virtue: Studies in Moral Theory]. Kyiv. Dukh i literatura, 436 s. [in Ukrainian].
4. **Rolz, Dzh.** (2001). *Teoriia spravedyvosti* [Theory of justice]. K: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy». 822 s. [in Ukrainian].
5. **Trofymenko, K.** (2020). Analiz etymolohii poniattia «korporatsiia». [Analysis of the etymology of the concept of «corporation»]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 22, 2–7. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-20> [in Ukrainian].
6. **Carpenter, Ch.** (2015). *Political Society in Later Medieval England*. Cambridge. P. 166–183. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781782045144.010> [in English].
7. **Gierke, O.** (1922). *Political theories of the middle age*. Cambridge university press. 101 p. [in English].

8. **Munro, D.** (1897). *Statutes of Gregory IX for the University of Paris 1231*. University of Pennsylvania Translations and Reprints. Vol. II: № 3, Philadelphia: University of Pennsylvania Press. P. 7–11 [in English].
9. **Riiegg, W.** (1991). *A history of the university in Europe*. Cambridge. The Pitt Building. 485 p. [in English].
10. *The New Cambridge Medieval History*. (1999). Cambridge University Press P. 256–278. DOI: <https://doi.org/10.1017/CHOL9780521362894.014> [in English].
11. **Veblen, T.** (2002). Why is Economics Not an Evolutionary Science? *Blackmask Online*. P. 1–12. Retrieved from: <http://www.searchengine.org.uk/ebooks/31/51.pdf> [in English].
12. **Veblen, T.** (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: MacMillan. 400 p. [in English].

Отримано: 27.06.2025
Рекомендовано: 31.07.2025
Опубліковано: 25.09.2025